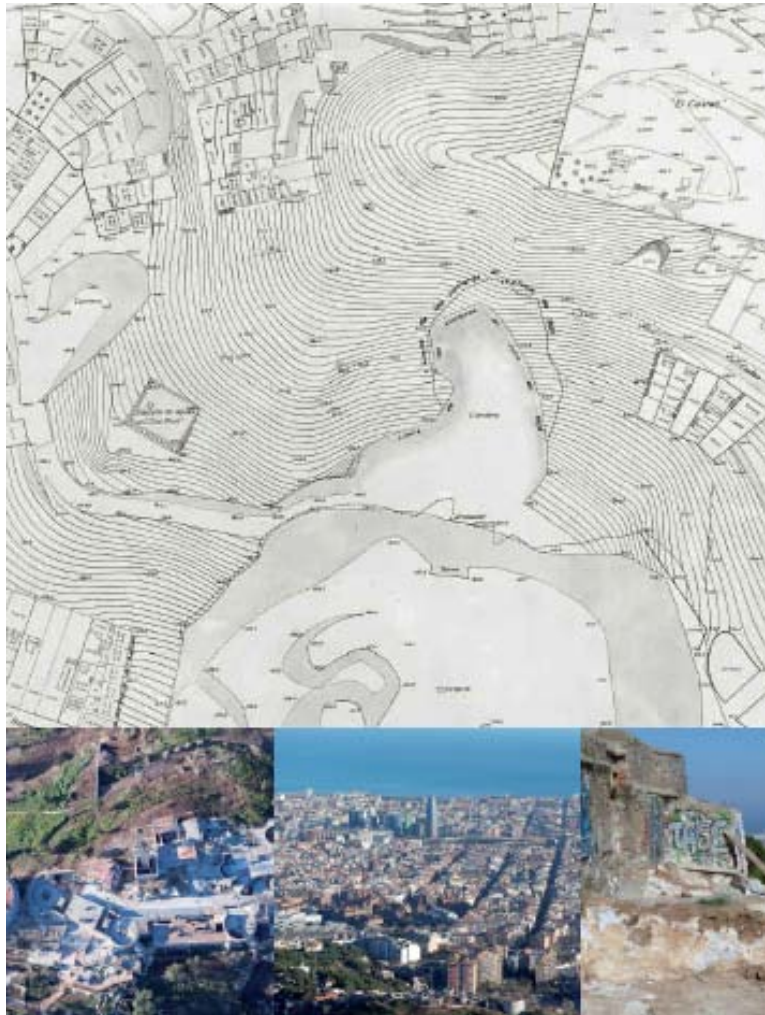

Servei de Premsa del MUHBA, Museu d'Història de Barcelona: Isolana@bcn.cat

La intervenció arqueològica i la creació d'un espai patrimonial museïtzat únic al Turó de la Rovira

La intervenció que ara es presenta al Turó de la Rovira, impulsada per l'**Ajuntament de Barcelona** des del **Districte d'Horta-Guinardó** i l'**Agència del Carmel** junt amb l'**Institut de Cultura / MUHBA**, i per la **Generalitat de Catalunya** des del **Memorial Democràtic**, amb l'impuls i col·laboració d'entitats veïnals i memorials, és la primera fase d'un **projecte museístic del sistema patrimonial del Museu d'Història de Barcelona**, que així mateix forma part de la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica de Catalunya.

MUHBA Turó de la Rovira, dins del **parc dels Tres Turons**, és un espai patrimonial museïtzat que mostra la seqüència de la guerra i la postguerra des de la perspectiva de la història urbana, actualment a través del recorregut pels vestigis materials i en el futur amb dos petits espais expositius a les sales d'oficials i de soldats.

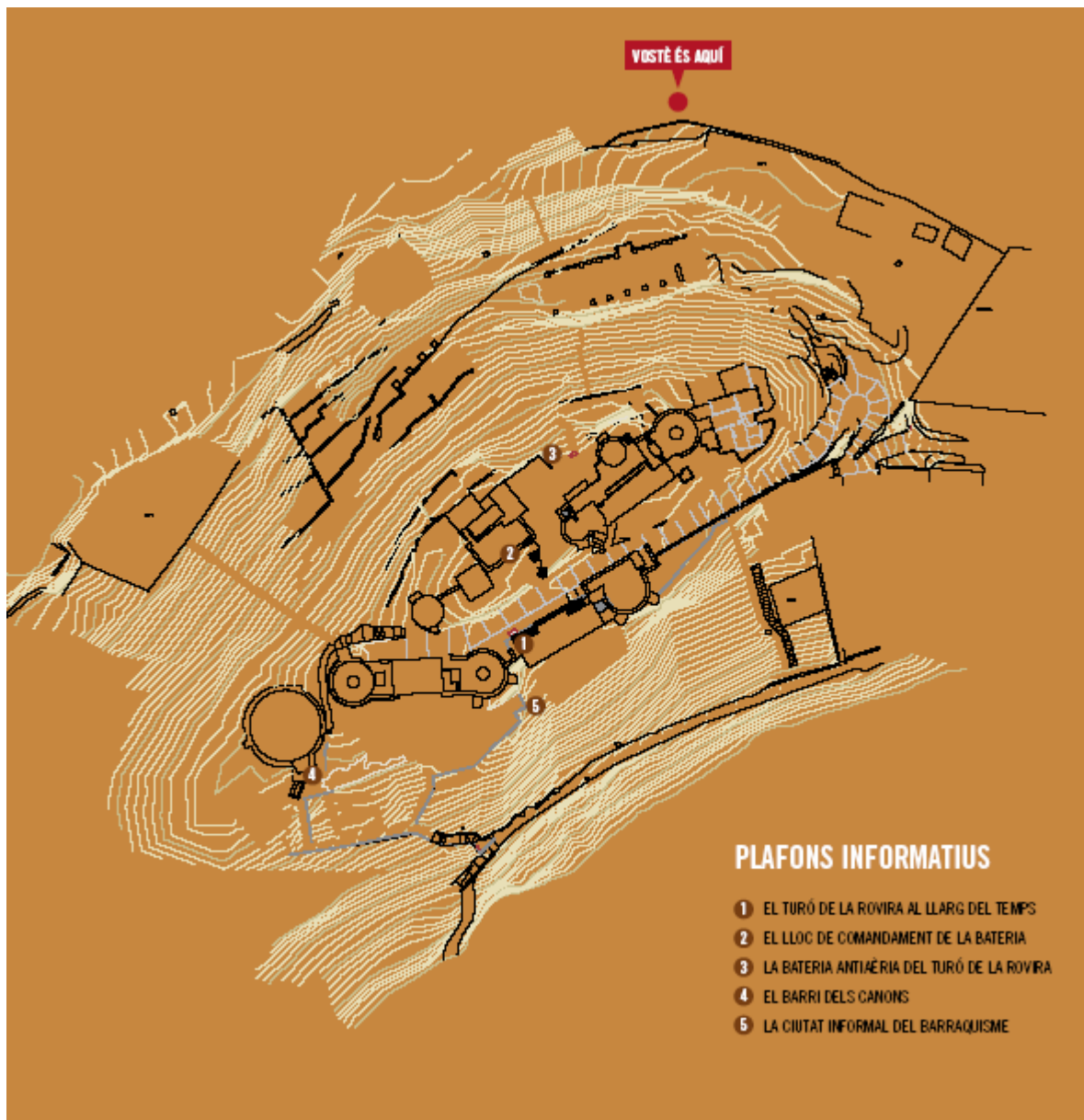
La intervenció arqueològica i els treballs de conservació han permès de crear un espai patrimonial excepcional, que mostra des de la perspectiva de la vida urbana **tant l'impacte de la guerra i el repte de defensar la ciutat** dels atacs aeris com la posterior utilització d'aquell espai de defensa en la immediata postguerra, quan **l'expansió de la ciutat informal del barraquisme** ocupava els espais i infraestructures disponibles.

Pel que fa a la **defensa de Barcelona**, el Turó de la Rovira permet explicar tant la decidida voluntat de resistència i de fer front des de les institucions i des de la societat civil als reptes dels bombardejos massius, protagonitzats sobretot per l'aviació italiana, com també permet de mostrar els orígens de la guerra aèria moderna i el seu impacte en les poblacions, que tan important fou durant la Segona Guerra Mundial.

La **bateria antiaèria del Turó de la Rovira** junt amb el **Refugi 307** són dos espais del **MUHBA** que permeten mostrar tant la Defensa Activa com la Defensa Passiva i la seva relació amb la vida a la ciutat en temps de guerra.

Quant al **nucli barraquista dels Canons**, l'excavació i els treballs de conservació per mostrar el basament de les seves cases i carrers posa de relleu la **racionalitat i eficàcia en la creació d'un estoc d'allotjament a precari** que va resultar decisiu per permetre el creixement de Barcelona. Una ciutat informal que **a finals de la dècada de 1950 suposava 20.000 habitatges i 100.000 habitants: un 7 % dels barcelonins**.

La recuperació arqueològica d'aquest espai barraquista ha comportant tota **una reflexió metodològica sobre la constitució dels patrimonis contemporanis** i ha obligat a resoldre problemes tècnics importants per assegurar-ne la conservació. **Es tracta d'una experiència única al món** d'incorporació de la "ciutat informal" al patrimoni. La rellevància del creixement urbà informal al llarg del segle XX, i fins avui mateix, a una gran part de les ciutats del planeta ha atorgat al projecte **una dimensió internacional**.

El turó de la Rovira, mirador de la ciutat, ha estat des d'antic un eco de la trajectòria de la plana. L'any 1937, en plena Guerra Civil, s'hi va instal·lar una bateria antiaèria per intentar protegir Barcelona dels bombardejos de l'aviació feixista. Les estructures van ser aprofitades posteriorment per bastir-hi el barri dels Canons, dins l'àrea de barraques del Carmel, que fou habitat durant gairebé mig segle.

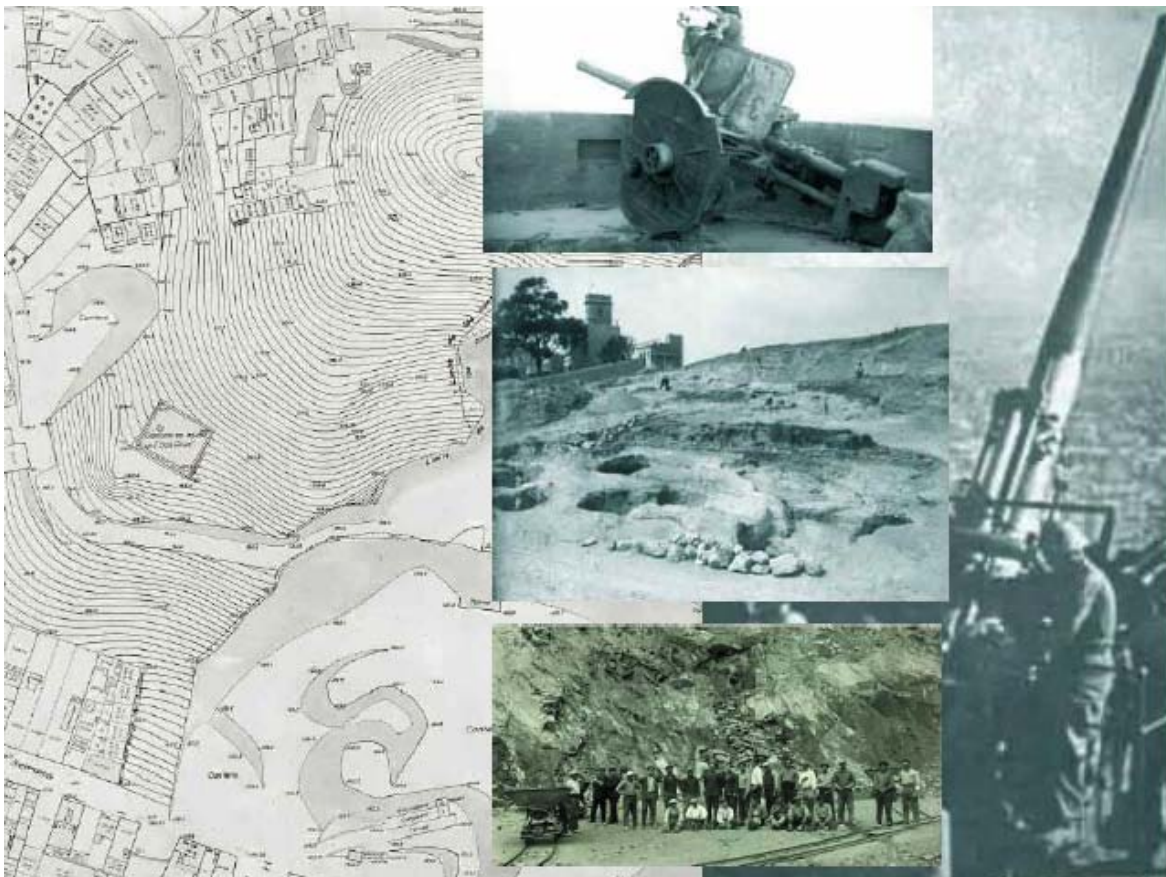
EL TURÓ DE LA ROVIRA

1. El Turó de la Rovira al llarg del temps

El Turó de la Rovira, de 262 m i amb una visió panoràmica de 360 graus, ha estat un eco directe dels esdeveniments que han tingut lloc a la plana, des de l'assentament ibèric fins als nostres dies.

Quan la Barcelona moderna creixia i s'hi apropava, els sòls del Turó de la Rovira, molt magres, van viure un darrer impuls agrícola, amb feixes de garrofers, ametllers i vinya. La influència urbana s'intensificava. L'any 1886 es va bastir a mig vessant l'anomenat *dipòsit de les Altures*, de la Companyia d'Aigües de Barcelona, i poc després van aparèixer les cases d'estiueig: és el cas de la Casa Peñasco, dalt mateix del turó, també coneguda com *el Castell*.

Des de la segona dècada del segle xx l'impuls urbanitzador es va estendre, a batzegades, i es van dividir les propietats en petites parcel·les per fer-hi casetes amb jardí; així fou en

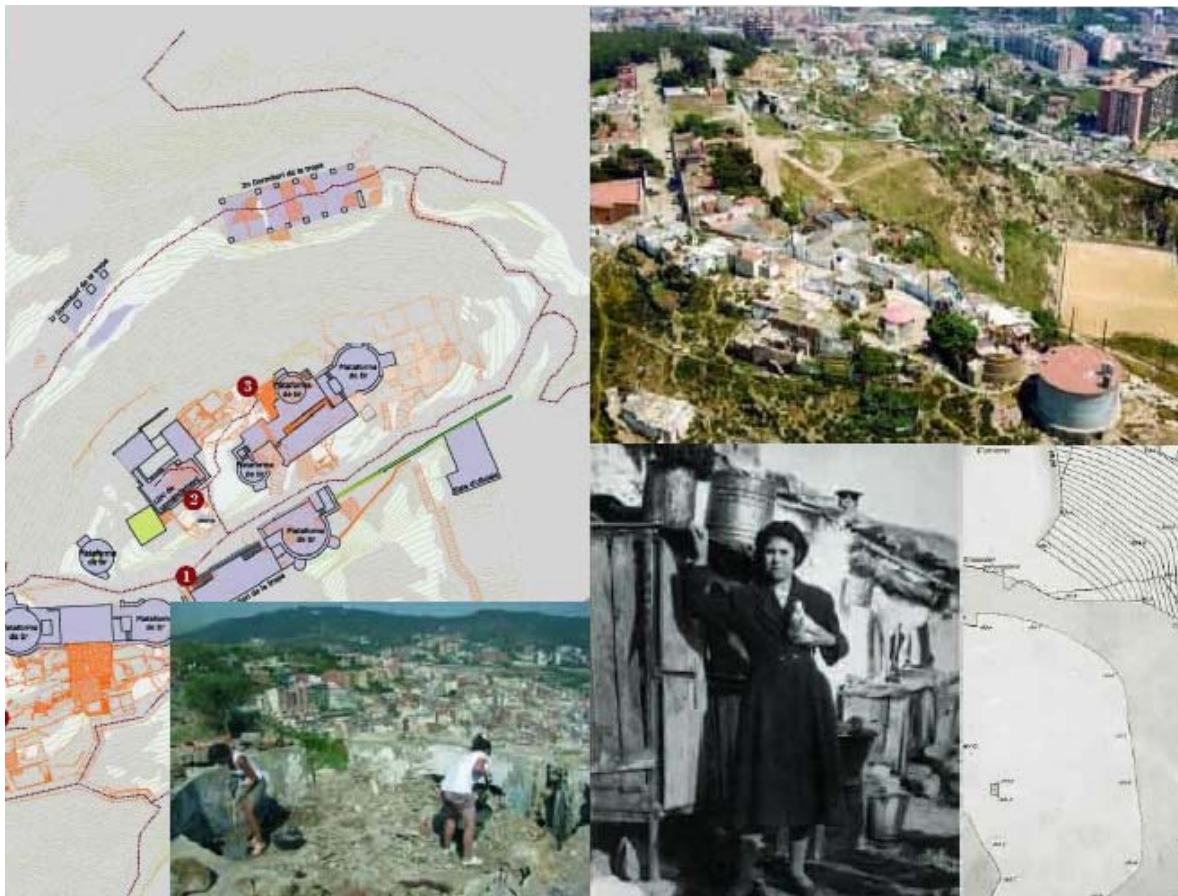
els terrenys de la família Labèrnia. Mentrestant, la demanda de materials de construcció va reactivar la pedrera de Can Baró.

Un paper clau a la guerra i a la postguerra

Durant la Guerra Civil espanyola, la Defensa Especial contra Aeronaus de la República (DECA) va trobar al turó l'emplaçament idoni per ubicar-hi una **bateria antiaèria**, que va ser una peça fonamental del sistema creat a partir de 1937 per intentar defensar Barcelona dels atacs des de l'aire (vegeu els plafons 2 i 3).

A la postguerra, quan la immigració tornava a afluir a una ciutat amb una manca crònica d'habitatge, les estructures militars abandonades es van aprofitar per construir el **barri de barraques** dels Canons, que va perdurar des dels anys quaranta fins a 1990 (vegeu els plafons 4 i 5).

L'excavació arqueològica ha permès incorporar al patrimoni de Barcelona la petja d'aquests processos decisius en la història i la memòria de la ciutat i del país.

Un mirador de la ciutat en un parc de cornisa

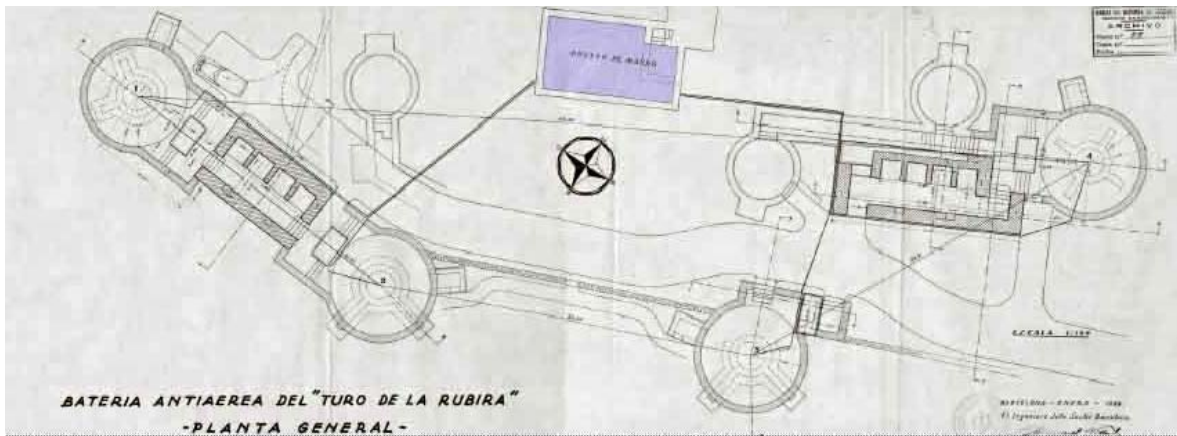
El Turó de la Rovira, on l'empremta dels successius episodis de la història recent s'amalgama amb les infraestructures actives (dipòsit d'aigua i torres de comunicacions), va ser incorporat pels plans generals de 1953 i 1976 en un parc a cavall de tres dels turons de la primera cornisa de Barcelona.

2. El lloc de comandament de la bateria

Al punt més elevat del turó, amb una visió completa de tota la plana de Barcelona, es va ubicar el lloc de comandament de la bateria antiaèria del Turó de la Rovira. Incloïa dues estances a disposició del comandant artiller, des d'on s'efectuaven els càlculs i es donaven les instruccions necessàries per orientar el tir dels canons.

Els paviments de diferents materials que recobreixen els espais de formigó del punt de comandament, i de la bateria en conjunt, mostren com, posteriorment, es van utilitzar per construir els habitatges del nucli baraquista.

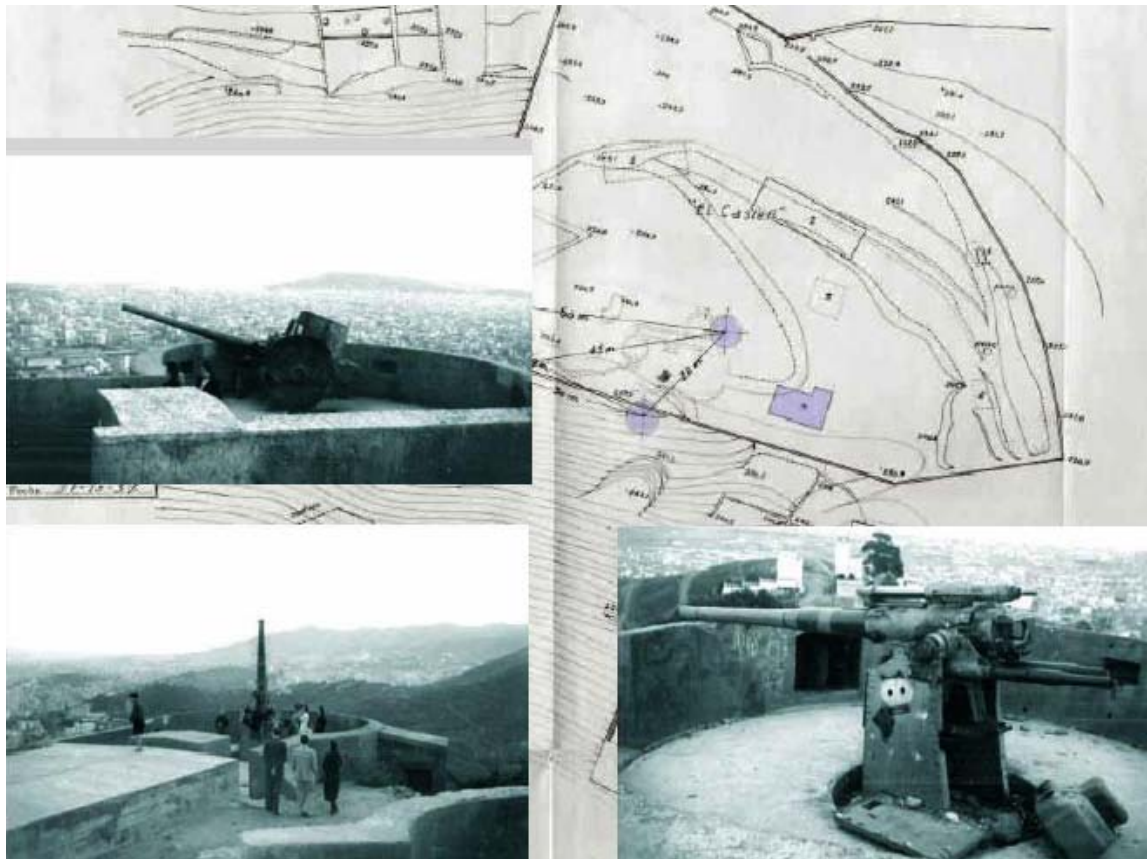

3. La bateria antiaèria del Turó de la Rovira

Durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939), l'exèrcit franquista va delegar el bombardeig aeri de l'estratègica ciutat de Barcelona als aliats feixistes, sobretot els italians. Va ser el primer cas en la història d'una gran ciutat bombardejada des de l'aire de manera massiva i reiterada.

Per fer front a l'agressió es van posar en marxa la defensa activa, que tenia per objectiu refusar o almenys dificultar els atacs, i la defensa passiva, que s'ocupava dels refugis, entre d'altres missions. La defensa activa era a càrrec de la DECA (Defensa Especial contra Aeronaus), que va considerar el Turó de la Rovira com la millor opció per a l'artilleria antiaèria al flanc nord. Des del turó es cobria una àmplia zona, tot i que el port i la part baixa de la ciutat quedaven massa lluny per a un tir efectiu i sense riscos per a la població.

El maig de 1937 la Comandància General d'Enginyers va elaborar un primer projecte. Al cap d'uns quants mesos es van construir les tres primeres bases i es va elaborar un altre projecte per ampliar la bateria, amb canons més grans: quatre peces Vickers de 105 mm que van entrar en funcionament el 3 de març de 1938.

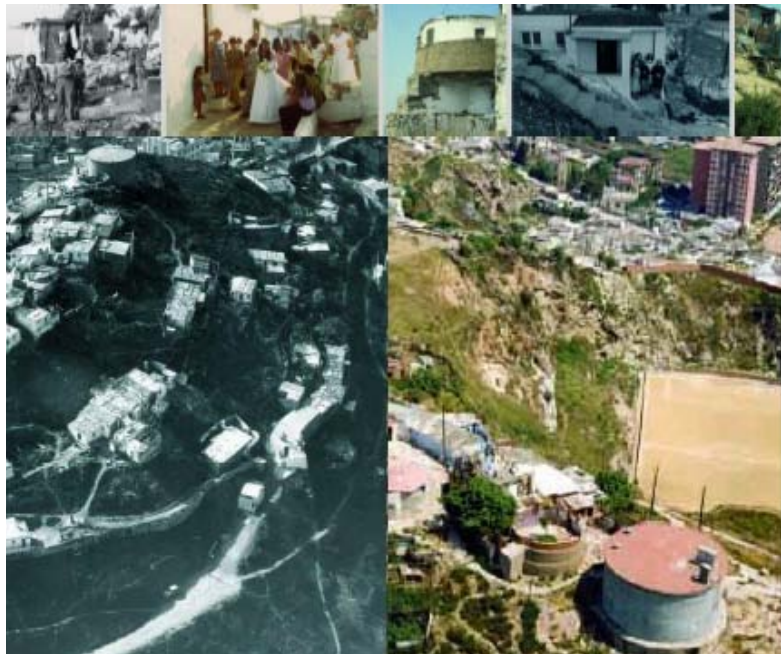
Amb les armes antiaèries de l'època, sense mecanismes de teledirecció, la defensa de la ciutat era molt difícil, amb l'agreujant que l'exèrcit de la República tenia un material escàs i no sempre idoni. L'únic recurs va ser envoltar Barcelona de peces d'artilleria mòbils i fixes, de manera que als atacants els calgués sobrevolar una barrera dissuasòria de foc vertical al més nodrit possible.

Entre el 25 i el 26 de gener de 1939, en el moment de la retirada, l'exèrcit republicà va inutilitzar les peces d'artilleria, que acabada la guerra van romandre durant un temps en aquest paratge, on la gent pujava

4. El barri dels Canons

Dalt de tot del Turó de la Rovira, les plataformes de tir, els polvorins, el lloc de comandament, els dormitoris i les sales dels soldats i dels oficials, tots els elements de la bateria antiaèria en desús, no van trigar a ser reutilitzats per bastir-hi un nou barri. Els habitants van disposar les barraques de manera notablement ordenada en relació amb l'eix central de la bateria, convertit en carrer, i van condicionar l'entorn per adaptar-se a les notables dificultats del terreny.

La fesomia del conjunt, que era perceptible des de molt lluny sobre el cingle de la pedrera de Can Baró, responia a les pautes de l'arquitectura tradicional d'Andalusia, d'on provenien molts dels habitants. Tanmateix, el nom popular de *Los Cañones* remetia de manera inequívoca a l'origen militar de l'emplaçament.

El barri va arribar a tenir prop de 110 barraques i uns 600 habitants. Un dels problemes principals era el proveïment d'aigua. No és gens estrany que, arran de la instal·lació el 1963 del dipòsit circular de la SGAB (Aigües de Barcelona) dalt del turó, algú trobés la manera de connectar-hi una font improvisada, ben visible encara.

A mitjan dècada dels setanta, les gestions i les pressions dels barraquistes, organitzats des de 1972 en l'Associació de Veïns del Carmel, van aconseguir que l'Ajuntament es comprometés a instal·lar a la zona contenidors per a la brossa, lavabos públics i aigua corrent. Així mateix, l'associació de veïns va impulsar la creació d'una escola d'adults. La lluita per obtenir un bon reallotjament, compartit amb els altres barraquistes de l'àrea del Carmel, va perllongar la vida d'aquest nucli fins al 1990.

5. La ciutat informal del barraquisme

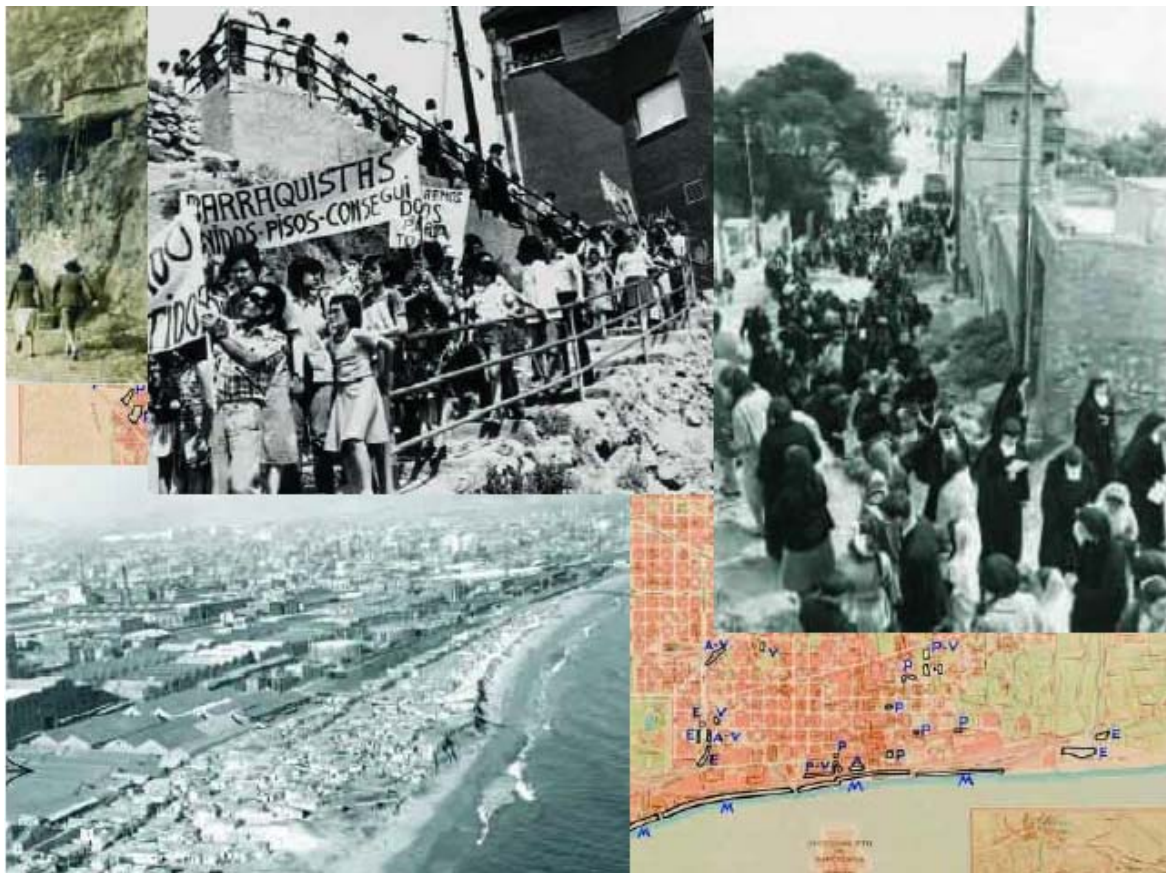
El ràpid creixement de Barcelona va comportar, des de principi del segle xx, l'expansió del barraquisme. Els mecanismes típics d'allotjament dels més desfavorits des de l'inici de la industrialització, com ara la divisió dels pisos, les habitacions rellogades i les pensions, es revelaven insuficients per compensar la manca d'habitatge.

Molts barris de barraques sorgits durant el primer terç del segle van perdurar i es van ampliar quan, a pesar de la dictadura i malgrat les dificultats, Barcelona va reprendre el creixement. A final de la dècada de 1950 el barraquisme va arribar al punt màxim, amb unes 20.000 barraques que aixoplugaven entre 70.000 i 100.000 persones, prop d'un 7% de la població de Barcelona. Aquesta vertadera ciutat informal s'estenia sobretot per la platja, des del Somorrostro fins a Pekín (actualment, de la Vila Olímpica al Fòrum), per la muntanya de Montjuïc i pel Carmel, al vessant meridional del Turó de la Rovira.

Es va formar així un estoc d'habitatge informal, un capital urbà creat pels mateixos habitants, que es va revelar imprescindible per allotjar un nombre important de persones que havien vingut a treballar en la indústria i els serveis, fins que van poder ser reallotjats als nous polígons residencials de la perifèria. La lluita col·lectiva per aconseguir habitatges va crear, en molts casos, vincles organitzatius que es van mantenir en els nous polígons de reallotjament.

El combat per l'eradicació del barraquisme va durar a Barcelona fins a l'inici de la dècada de 1990. La urbanització informal ha estat important en moltes ciutats d'Europa, en especial a l'àrea mediterrània, i es manté com una de les formes urbanes més esteses a l'Amèrica Llatina, l'Àfrica i l'Àsia.

MUHBA Turó de la Rovira, en diferents formats

L'actuació al nou espai patrimonial va acompanyada de propostes en diferents formats:

Guies d'història urbana

1. *Defensa 1936-39/BCN*, guia d'història urbana núm. 7
2. *Barraques/BCN*, guia d'història urbana núm. 8

Plafons in situ per a les visites autoguiades

1. El Turó de la Rovira al llarg del temps
2. El lloc de comandament
3. La bateria antiaèria del Turó de la Rovira
4. El barri dels Canons
5. La ciutat informal del barraquisme

Visites guiades

1. *La Barcelona de la guerra i la postguerra. Perspectives des del Turó de la Rovira*. Visites els diumenges. Reserves al MUHBA
2. *La defensa de la ciutat moderna*. Reserves al MUHBA

EL MUHBA TÉ EL SUPOORT DEL CERCLE DEL MUSEU

Patrons institucionals

Patrons benefactors

Associats

Amics

Ajuntament de Barcelona
Institut de Cultura

